

AUTORITY V PROMOČNÍCH PROJEVECH JANA HUSA A VÝUKA NA PRAŽSKÉ ARTISTICKÉ FAKULTĚ

Petra Mutlová

O výuce na středověké pražské univerzitě známe řadu zajímavostí díky práci několika generací badatelů.¹ Pražská univerzita nijak nevybočovala z kontextu tehdejších evropských univerzit. I když se formální podobou od svých evropských protějšků nijak zásadně nelišila, kombinace dvou modelů, z nichž organizace pražského učení vycházela (tj. pařížského a boloňského), zvyklosti na pražské univerzitě ovlivnila. Z Prahy se nám dochovala statuta i katalogy několika kolejních knihoven, takže základní představu o oficiálních studijních plánech si utvořit dokážeme.² O konkrétní podobě výuky toho ovšem stále mnoho nevíme, a to nejen kvůli nedostatku relevantních pramenů, ale i proto, že realita byla mnohovrstevnatá. Občas se vynoří cenné zajímavosti, jako např. když František Šmahel nalezl zápisky jistého Václava z Chrudimě z akademického roku 1458–1459, zachycující zhruba pět desítek knižních titulů z oblasti sedmi svobodných umění, které se tento student pro své studijní potřeby snažil opatřit v pražských kolejních knihovnách.³ Promoční proslovy přeložené v této knize jsou dalším z možných pramenů, skrze něž lze zkoumat to, co bakaláři a mistři středověké pražské univerzity znali a četli, potažmo co studovali. Tato studie se tedy soustředí na to, které texty a autory a jakým způsobem ve svých rekomendačních projevech Hus cituje – zaměří se ovšem jen na ty, jež mohou vypovídat o výuce určené pro začínající studenty.

1 Za všechny lze zmínit jeden z posledních souborů statí Františka Šmahela, *Alma mater Pragensis*, s bohatou bibliografií předchozích prací; viz též *Dějiny univerzity Karlovy I: 1347/48–1622*.

2 *Statuta et Acta rectorum Universitatis Carolinae Pragensis 1360–1614*, ed. F. Šmahel – G. Silagi, Praha 2018; *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis – Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, ed. Z. Silagiová – F. Šmahel, CCCM 271, Turnhout 2015.

3 František Šmahel, „Hledej v knihovně Rečkovy koleje! Průhled do studovny mistra Václava z Chrudimě,“ in: *Zahrada slov. Ad honorem Zuzana Silagiová*, ed. J. Černá – B. Kocánová – P. Nývlt, Praha 2019, s. 207–220.

Podrobně tedy budou sledovány autority patřící do oblasti gramatiky a texty užívané pro četbu začátečníků na pražské artistické fakultě.

V odborné literatuře se setkáme s názorem, že témata řečí, která si promotoři studentů pražské artistické fakulty vybírali, bývala čerpána nejčastěji z filozofických či básnických děl; na teologické a právnické fakultě se mělo jednat většinou o témata biblická.⁴ Na rozdíl od o něco známějších inauguračních řečí kandidátů na titul bakaláře či magistra na teologických fakultách (tzv. *principia* či *vesperie*) jsou promoční projevy z artistických fakult obecně prozkoumané mnohem méně.⁵ Jako *principia* mohou být někdy označeny ovšem i projevy čerstvě promovaných magistrů artistických i ostatních fakult a tato problematická terminologie je také příčinou toho, že promoční řeči z jednotlivých fakult nejsou často dostatečně odlišovány.⁶ K jejich snadné zaměnitelnosti přispívá i to, že akademické řeči na všech fakultách mají ve vrcholném středověku obdobnou formu scholastického sermonu (tzv. *sermo modernus*).⁷ Proto tedy dochází k nepochopením týkajícím se specifických vlastností jednotlivých skupin těchto projevů, přestože např. z hlediska obsahu se jedná o zcela odlišné texty. Materiál artistických fakult, včetně té pražské, je tedy potřeba nadále detailněji zkoumat.

V každém případě tvrzení, že obsahem se promoční projevy mnoho nelišily, vedlo k předpokladu, že výběr citátů, které promotoři volili, odráží texty, které se

4 Pro bohemikální prostředí např. Jan Sedlák, „Husovy promluvy promoční,“ s. 119. Například ale v desíti rekondačních řečech pronesených na lékařské fakultě v Perugii v polovině 14. století promotor vybral svá témata z klasických a lékařských autorit a bibli necituje vůbec, jak ukazuje Carl C. Schlam, „Graduation speeches of Gentile da Foligno,“ *Mediaeval Studies* 40, 1978, s. 96–119.

5 Stručně k terminologii viz Mariken Teeuwen, *The Vocabulary of Intellectual Life in the Middle Ages*, Turnhout 2003, s. 232–234, 282–284, 313–319. *Principia* na teologických fakultách v poslední době zkoumá Monica Brinzei, viz např. *Philosophical Psychology in Late-Medieval Commentaries on Peter Lombard's Sentences (Acts of the XIVth Annual Colloquium of the Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie Médiévale, Radboud Universiteit, 28-30 October 2009)*, ed. M. Brinzei – Ch. Schabel, Turnhout 2020. Termín *collatio*, který se vyvinul také na teologických fakultách v souvislosti s inauguracemi bakalářů a magistrů (viz Teeuwen, *The Vocabulary*, s. 233–234), se ovšem vyskytuje i v pražských statutech artistické fakulty při popisu bakalářských promocií – viz *Statuta et Acta rectorum*, s. 241, kde ovšem edice uvádí chybné čtení *collocacio*.

6 Např. Siegfried Wenzel, „A Sermon in Praise of Philosophy,“ *Traditio* 50, 1995, s. 249–259, našel a vydal řeč o chvále filozofie, dochovanou ve středověkém sborníku z Worchesteru z počátku 15. stol., jejíž účel a původ považoval za nejasný – jednoznačně ji spojil s akademickým prostředím, ovšem proslov na téma z Aristotelova *De sompno et vigilia* považoval za raritní v kontextu univerzitního kázání; dospěl k názoru, že patří k nepočetné skupině řečí, které magisterští kandidáti pronášeli v rámci své inacepe i na „ne-teologických“ fakultách, tj. na artistické, právnické či lékařské. Přijímá tak předpoklad, jež před ním vyslovil i James A. Weisheipl, „The Structure of the Arts Faculty in the Medieval University,“ *British Journal of Educational Studies* 19, 3, 1971, s. 269, který pro tyto slavnostní řeči na oxfordské artistické fakultě používá také označení *principium*.

7 Nicole Bériou, „Les sermons latins après 1200,“ in: *The Sermon*, ed. B. M. Kienzle, Turnhout 2000, s. 363–447; Siegfried Wenzel, „Academic Sermons at Oxford in the Early Fifteenth Century,“ *Speculum* 70, 2, 1995, s. 320.

na univerzitě četly.⁸ Přestože nelze souhlasit s tím, že by tyto texty byly obsahově jednotvárné – jejich různorodost ukazují mj. zde vydané překlady –, nelze naopak nic namítat proti předpokladu, že citační arzenál a narážky, které v těchto projevech Hus činil, odráží znalosti, které měli studenti artistické fakulty mít. Obecně se tyto proslovy vyznačovaly elegantním jazykem, poučným, ale odlehčeným tónem a bylo také rozšířeným zvykem, aby byly koncipovány stručně a jasně. Mistři o studentech rozhodovali nejen s ohledem na jejich znalosti, ale posuzovali i jejich mravní způsobilost a tento požadavek bývá v různých obměnách zachycen i ve statutech. Existují ale pochopitelně odlišnosti mezi jednotlivými univerzitami: například v jedné z rekomendací, které byly prosloveny v Oxfordu na přelomu 13. a 14. století, jsou spíše než ctnostný život daného studenta akcentovány jeho úspěchy v učení (zmíněny jsou jeho pozoruhodné výsledky v matematice a astronomii).⁹ V Husových rekomendačních řečech je narážek na studijní úspěchy poskrovnu, naproti tomu se častěji setkáme se zábavnými historkami ze života studentů. Některé autority, které promotori citují, jsou ale do určité míry shodné. Rekomendací, které by poskytly materiál pro srovnání z prostředí pražské artistické fakulty ani z ostatních evropských univerzit nebylo ovšem vydáno příliš mnoho, a tak pro pochopení tohoto typu textů je zatím potřeba dalšího výzkumu.

Latina a gramatika

Gramatika byla základem veškerého středověkého vzdělání a patřila k první z disciplín trivium, s níž se žáci setkávali. Veškerá univerzitní výuka se konala v latině, latinské byly i učební texty, studenti si museli dělat poznámky k latinskému přednesu a zkoušky skládat pochopitelně také v latině. Latina jednoduše byla i ve vrcholném středověku hlavním komunikačním prostředkem (nejen) intelektuálů. Dokud studenti neovládli gramatiku (ve středověku vždy myšleno latinskou), nemohli pokračovat ve studiu žádného z dalších svobodných umění, o studiu na tzv. vyšších fakultách nemluvě.¹⁰

8 Sedlák, „Husovy promluvy promoční,“ s. 119.

9 Osmund Lewry, „Four Graduation Speeches From Oxford Manuscripts (c. 1270–1310),“ *Mediaeval Studies* 44, 1982, s. 152–153.

10 Termín (*ars*) *grammatica* je v klasické a středověké lingvistice nejednoznačný, ve středověku byla gramatika chápána jako kombinovaná disciplína zabývající se syntaktickou strukturou jazyka, filozofickou lingvistikou i filozofií jazyka. Jako teoretická disciplína gramatika úzce souvisela s logikou či sémantikou; naopak gramatika jakožto didaktická disciplína zaměřená na osvojení si jazyka souvisela s poetikou, lexikografií aj. Viz např. Vivien A. Law, „Grammar,“ in: *Medieval Latin. An Introduction and Bibliographical Guide*, ed. F. A. C. Mantello – A. G. Rigg, Washington D.C. 1996, s. 288–295; k teoretické gramatice, kterou se v této souvislosti nebudeme zabývat, viz Irène Rosier-Catach, „Grammar,“ in: *The Cambridge History of Medieval Philosophy*, vol. 1, ed. R. Pasnau – Ch. van Dyke, Cambridge 2010, s. 196–216.

Budoucí studenti středověkých univerzit mohli ovládnout základy latiny v nižších školách, kde se učil jazyk pro úplné začátečníky.¹¹ Po zvládnutí čtení a psaní s pomocí ve středověku všeobecně známých textů, mj. z Otčenáše či žaltáře, se žáci seznámili se základy latinské gramatiky, které si posléze upevňovali především na textech Catonových *Distich*. Tyto krátké morální poučky se žáci učili už od nejnižšího stupně, protože tato dvojverší velice efektivně sloužila k upevnění gramatiky, slovní zásoby i základů stylistiky. Z důvodu snadnějšího zapamatování se jazyk vyučoval většinou podle veršovaných pomůcek – stejně jako v antice i ve středověku před vynálezem knihtisku hrál významnější roli sluch, a to nejen při výuce, kdy se žáci látku učili zpaměti. K výše uvedeným postupně přistupovala četba dalších jednoduše srozumitelných textů, zejména Ezopových či Avianových bajek.

Ve velice obecné rovině lze konstatovat, že v rámci předuniverzitního vzdělání se žáci se základními gramatickými pravidly latiny seznámili většinou skrze příručku římského rétora Aelia Donata *Ars grammatica*, sepsanou v polovině 4. století a užívanou na různých úrovních školského systému dalších téměř tisíc let.¹² Dělíla se na elementární část, zvanou *Ars minor*, pojednávající formou otázek a odpovědí o osmi slovních druzích, a složitější *Ars maior*, která šířeji a formou souvislého výkladu rozebírá některé gramatické jevy – původní trojitá struktura *Ars maior*, která sloužila jako standardní model pro budoucí středověká gramatická pojednání, byla v pozdním středověku nahrazena rozdělením látky do čtyř kategorií, tedy na ortografii, prozodii, etymologii a syntax (označovanou jako *diasintastica*). Struktura obou Donatových *artes* byla velice systematická a technická a zohledňovala řadu pedagogických principů (patří k pomůckám určeným pro výuku, označovaným jako *ars grammatica*);¹³ obě byly ovšem určeny pro latinské rodilé mluvčí. *Ars minor* byla tedy určena pro začátečníky (přestože byla velmi pravděpodobně excerpována z *Ars maior* a vznikla až druhotně), *Ars maior* pro pokročilejší studenty spíše na univerzitách. Někteří učitelé své schopnější žáky seznámili i s dalšími příručkami: rozšířená byla učebnice *Institutiones grammaticae* latinského gramatika Prisciana, sepsaná na počátku 6. století primárně pro potřeby řeckých mluvčích, znovuobjevená během karolinské renesance a oceňovaná zejména od 11. století. Priscianova gramatika je inovativní hned v několika ohledech: kombinuje dva tehdy užívané typy gramatických pojednání, tzv. *ars grammatica* (tj. základní vysvětlení morfologických

11 Pozdněstředověký systém nižšího školství v bohemikálním prostředí není prozkoumán systematicky, známe jej pouze rámcově a spíše na základě mladšího materiálu, obecně viz Zikmund Winter, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století. Kulturně-historický obraz*, Praha 1901; srov. i František Šmahel, „Nižší školy na Podblanicku a Vltavsku do roku 1526,“ *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 19, 1978, s. 133–171.

12 Louis Holtz, „Aelius Donatus (um die Mitte des 4. Jahrhunderts n. Ch.),“ in *Lateinische Lehrer Europas: fünfzehn Portraits von Varro bis Erasmus von Rotterdam*, ed. W. Ax, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 109–131; týž, *Donat et la tradition de l'enseignement grammatical. Étude sur l'Arts Donati et sa diffusion (IVe–IXe siècle) et édition critique*, Paris 1981.

13 Vivien Law, *The History of Linguistics in Europe from Plato to 1600*, Cambridge 2003, s. 65–80.

fenoménů) a *regulae* (přinášející rozsáhlé seznamy příkladů uvedených fenoménů); čerpá z řeckých zdrojů (mj. z děl dvou zásadních řeckých gramatiků 2. stol. – Apollonia Dyscola a jeho syna Herodiana) a na základě aplikace řeckých teoretických konceptů se pokouší o lepší uchopení latinského gramatického systému. Cenné a jinde nedochované ukázky z antických autorů jsou dalším z důvodů, proč byla Priscianova gramatika oblíbená a často excerpovaná středověkými autory. Větší část této příručky se zabývá základní gramatikou (tzv. *Priscianus maior*); poslední dvě knihy kolovaly odděleně a obsahují zárodek syntaktické teorie, kterou antičtí gramatikové příliš nerozvíjeli (tzv. *Priscianus minor*), a právě tyto dvě náročnější knihy byly od 13. století součástí univerzitního kurikula.¹⁴

Populárnějšími se ale nakonec staly pomůcky středověkých gramatiků. Pokročilejší žáci nižších škol mohli studovat například veršovaný výklad gramatiky *Doctrinale*, který sepsal Alexandr z Villa Dei koncem 12. století, jenž svůj výklad původně rozdělil do 12 kapitol podle jednotlivých gramatických jevů – byly ovšem posléze seskupeny do tří částí, pokrývajících etymologii, syntax a prozodii, a postupně vytlačily Priscianovu učebnici.¹⁵ Ve 13. století si oblibu získala i učebnice Eberharda z Béthune nazvaná *Graecismus* (1212), která sloužila také jako stylistická příručka a v řadě jednotlivostí doplňovala Alexandrovo *Doctrinale*.¹⁶ Jinému Eberhardovi – s přídomkem z Brém (Alemannus) – je připisováno autorství díla zvaného *Laborintus*, které vzniklo pravděpodobně až ve druhé polovině 13. století a které pojednává o gramatice a rétorice (syntetizuje je do tzv. *ars poetriae*) a z velké části i o pedagogických otázkách a problémech s výukou mladíků.¹⁷ Středověkým bestsellerem v oblasti poetiky se ovšem stala *Poetria nova* od Galfreda z Vino Salvo z počátku 13. století, jedna z nejvlivnějších a nejvíce opisovaných sbírek, která se ve středověkých školách užívala pro nácvik obecných technik pro skládání latinských prozaických i veršovaných textů. *Poetria nova* obsahuje velice různorodý materiál, který mohl být určen jak pro zcela elementární výuku, tak i pro pokročilé teoretické studium rétoriky na univerzitní úrovni, jak dokládají některé komentáře k ní. Právě její univerzálnost byla zřejmě hlavním důvodem všeobecné obliby této příručky.¹⁸ Úspěch získala i řada dalších příruček, např. spisy Jana z Garlandie,

14 Priscien: *Transmission et refondation de la grammaire, de l'antiquité aux modernes*, ed. M. Baratin – B. Colombat – L. Holtz, Turnhout 2009.

15 Dietrich Reichling, *Das Doctrinale des Alexander de Villa-Dei. Kritisch-exegetische Ausgabe*, Berlin 1893.

16 Anne Grondeux, *Le Graecismus d'Évrard de Béthune à travers ses gloses. Entre grammaire positive et grammaire spéculative du XIIIe au XVe siècle*, Turnhout 2000.

17 William M. Purcell, *Ars poetriae. Rhetorical and Grammatical Invention at the Margin of Literacy*, Columbia 1996, s. 121–135, potvrzuje hypotézy předchozích badatelů, že kromě jiných funkcí sloužila tato příručka jako manuál pro učitele gramatiky.

18 Marjorie Curry Woods, *Classroom Commentaries: Teaching the Poetria nova across Medieval and Renaissance Europe*, Columbus 2010. Název se zřejmě vztahuje k Horatiovu dílu *O umění básnickém*, které bylo chápáno jako „stará poezie“; může se ale jednat i o odkaz na Galfredův hlavní zdroj *Rhetorica ad Herennium*, který ve středověku koloval i pod názvem *Rhetorica nova* z důvodu údajné ciceronovské atri-

texty Petra s přídomkem Helias a dalších; všechny byly také následně komentovány a glosovány.¹⁹ Vyše uvedené učebnice jsou pouze výběrem, který je relevantní pro prostředí pražské univerzity a zároveň pro Husovy rekomendace. Rozdíly mezi jednotlivými školami i žáky byly totiž i ve stejném období značné a požadavek, aby studenti před příchodem na univerzitu ovládali vyučovací jazyk, nebyl vždy splněn. Někteří studenti posléze museli hodně času a sil věnovat tomu, aby případné chybějící jazykové kompetence dohnali.

Kromě toho, co studenti z latiny uměli před příchodem na univerzitu, je také zajímavé si uvědomit, jak se to naučili. Moderní předpoklad, že jeden jazyk lze popsat a vysvětlit pomocí jiného jazyka, ve středověku ani v antice neexistoval. Latinu jako cizí jazyk se žáci (a to děti i dospělí) už v antice učili za pomoci latinsky psaných příruček a textů, které byly pro jejich různé potřeby přizpůsobeny.²⁰ O pedagogických metodách či příručkách pro výuku latiny jako cizího jazyka od sklonku římského impéria a v raném středověku ovšem mnoho nevíme.²¹ Je potřeba si uvědomit, že latinské učební materiály z římského prostředí byly původně určeny pro latinské rodilé mluvčí, navíc původně pro děti; materiál pro dospělé vznikl až sekundárně a většinou se dochoval z řeckého prostředí – souvisí s momentem, kdy se řečtí mluvčí potřebovali naučit latinsky. Proces, jak se latina v průběhu středověku stala cizím jazykem i pro mluvčí vernakulárních jazyků, které se z latiny vyvinuly, je komplexní a z lingvistického hlediska stále nedostatečně prozkoumaný – v každém případě byla latina v pozdním středověku cizím jazykem již pro všechny mluvčí.²² Zásadně se také změnilы důvody, proč se naučit porozumět latinským textům a aktivně je skládat.

buce (Ciceronův spis *De inventione* byl označován jako *Rhetorica vetus*), více viz *Medieval Grammar and Rhetoric: Language Arts and Literary Theory, AD 300–1475*, ed. R. Copeland – I. Sluiter, Oxford 2009, s. 595.

19 Souhrnně o vyše uvedených a dalších používaných příručkách viz *Medieval Grammar and Rhetoric*.

20 Eleanor Dickey, *Learning Latin the Ancient Way. Latin Textbooks from the Ancient World*, Cambridge 2016, s. 82.

21 Roger Wright, „The Study of Latin as a foreign language in the Early Middle Ages,“ in: *History of the Language Sciences. An international handbook on the evolution of the study of language from the beginnings to the present*, vol. 1, ed. S. Auroux, Berlin – New York 2000, s. 501.

22 Tamtéž, s. 501–509, Wright přesvědčivě argumentuje, že moment, kdy se latina definitivně stala cizím jazykem pro všechny, včetně rodilých mluvčí románských jazyků, lze chápat jako vhodný chronologický mezník pro odlišení raného a vrcholného středověku. K tomu též Carin Ruff, „Latin as an acquired language,“ in: *The Oxford Handbook of Medieval Latin Literature*, ed. R. J. Hexter – D. Townsend, Oxford 2012, s. 47–62.

Latinská gramatika na pražské univerzitě

V Husových rekomendačních proslovech najdeme poměrně časté narážky právě na materiál z okruhu výše uvedených příruček, které lze s jistou nadsázkou zařadit do základního kurzu středověké latiny.²³ Před tím, než se podíváme na konkrétní případy, je nutné předeslat, že korpus všech autorit citovaných v Husových rekomendačních proslovech není příliš rozsáhlý (tvorí jej přes tři stovky odkazů) a především je velice různorodý, tzn. ve většině případů se jedná o nepříliš početné výskyty jednotlivých textů, které v procentuálním zastoupení netvoří významnou část.²⁴

S Donatovou gramatickou příručkou se setkáme pouze v případě jediné promluvy (*Da adverbia*), kde ovšem opakující se odkazy na Donata tvoří téma a kostru celého proslovu. Jedná se o výklad o příslovcích z části *Ars minor* určené pro úplné začátečníky. Text *Da adverbia* věrně kopíruje Donatovo rozdělení příslovcí podle jejich významu, a to včetně pořadí popisovaných kategorií; výjimku tvoří pouze tři kategorie (*adverbia vocandi, iurandi, eventus*), které jsou v pražské rekomendaci vynechány. Na rozdíl od Donatovy příručky je v rekomendaci uvedeno více příkladů konkrétních příslovcí. Podobně nepočtené jsou v Husových rekomendacích odkazy na *Doctrinale* Alexandra z Villa Dei – kromě toho, že citát z něj tvoří téma proslovu *Fulget virtute modestus*, se setkáme se třemi stručnými odkazy na základní pravidla slovtvorby a tvarosloví ve třech proslovech. Priscianovy texty Hus ve svých rekomendačních projevech necituje vůbec. S jediným veršem z díla tzv. Grécisty, tedy Eberharda z Béthune, se setkáme v rekomendaci *Discens factus est sciens*. Vícekrát se Hus odvolává na příručku *Poetria nova* Galfreda z Vino Salvo: delší úseky cituje o směšnosti povýšenců a nezkušených učitelů, jinde parafrázuje komický rozhovor o lenoších a jejich výmluvách, nadto přináší dva krátké Galfredovy morální výroky. V celkovém zastoupení všechny výše uvedené texty tvoří necelá čtyři procenta citací.

Jaký je vztah tohoto materiálu k univerzitní výuce? Některé ze zmíněných základních textů byly vedle nižších škol užívány i na univerzitách, a zajišťovaly tak kontinuitu mezi oběma vzdělávacími stupni. Rozdíly mezi univerzitami sice existovaly, ale ve většině případů se četla jak Donatova *Ars minor*, tak příručka Alexandra

23 Podrobně pražské studijní plány rozebral František Kavka, „Organisace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské,“ *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* VIII, 1, 1967, s. 7–39.

24 Zaokrouhlené procentuální vyjádření četnosti citací v následujícím textu slouží pouze pro hrubou orientaci: kvantitativní vyjádření totiž nemůže zohlednit např. případy, kdy je dvojverší z Catonových *Distich* použito jako téma celého proslovu (jak je tomu např. u rekomendace *Recte vivas*), což znamená, že jeho opakovaný výskyt nemá takovou váhu jako individuální výskyt v jiných proslovech; dále nezohledňuje rozsah citace, její kvalitativní „váhu“, dalším zkrslujícím faktorem mohou být nerozpoznané narážky apod. I přes uvedené i další výhrady však procentuální vyjádření lépe vystihuje poměrné zastoupení daného autora či textu v korpusu studovaných překladů než např. pouhý počet výskytů.

z Villa Dei *Doctrinale*. O konkrétních gramatických příručkách, které byly užívány na pražské univerzitě, toho ale víme stále málo. V Praze se údajně četla jen druhá část *Doctrinale*;²⁵ Hus si nicméně pouze v jednom případě vypůjčuje téma z druhé části a v dalších třech případech odkazuje na látku z části první. Důležitým pramenem jsou univerzitní statuta: díky nim víme, že v Praze se z gramatiky vykládaly pouze Priscianovy *Institutiones grammaticae* (tedy komplexní teoretické pojednání nevhodné pro začátečníky); ze středověkých gramatiků se četla slavná příručka Eberharda z Béthune *Graecismus*; a vykládal se zde i *Laborintus* Eberharda z Brém složený v elegickém distichu, který sloužil i jako stylistická příručka. V seznamu knih předepsaných na pražské artistické fakultě figuruje i rétorická příručka *Poetria nova*, která ale nebyla povinná ke zkouškám.²⁶ Širší zájem o gramatiku dokládá v úvodu zmíněný soupis knih studenta Václava z Chrudimě z roku 1458/59, který zaznamenává Václavův zájem o *Catholicon* Jana z Janova a gramatická pojednání Jana z Garlandie – i tyto texty tedy byly v Praze pravděpodobně čteny.²⁷

Statuta ovšem nemohou zachycovat realitu, která byla komplikovanější a studijní materiál byl nutně rozsáhlejší.²⁸ Plastičtější obrázek bychom si mohli utvořit na základě rukopisných knih, které měli k dispozici studenti – zde jsme ale limitováni fragmentárním dochováním relevantních knihovnických katalogů a obecně problémem dochování středověkého rukopisného materiálu, který podléhal velkým ztrátám. Navíc gramatické příručky byly v průběhu výuky glosovány, komentovány a rozebírány a autorství těchto kopií je většinou neznámé – u tohoto typu materiálu je anonymita celkem logická a očekávaná. Přesto pohled do zachovaných katalogů středověkých kolejních knihoven není nezajímavý, protože dosvědčuje, že v knihovnách byly k dispozici všechny výše uvedené gramatické příručky i řada dalších neurčených či komentovaných pojednání.²⁹

V Praze v rámci trivia nebyla gramatika zkušebním předmětem – to ale nebyla ani rétorika, takže ze tří předmětů trivia byla ke zkouškám povinná pouze logika. Někteří badatelé tuto skutečnost interpretují tak, že za tím lze vidět rozvinuté nižší vzdělávání;³⁰ jiní předpokládají, že se zde gramatika pěstovala jen z privátního zájmu.³¹ Materiál užitý v Husových rekomendacích ovšem ani jednomu názoru

25 Kavka, „Organisace studia,“ s. 13; na vídeňské univerzitě byla čtena první i druhá část *Doctrinale*.

26 Tamtéž, s. 10–13.

27 Šmahel, „Hledej v knihovně,“ s. 214–217.

28 Weisheipl, „The Structure of the Arts Faculty,“ s. 270, ilustruje fakt, že statutárně předepsaná délka četby jednotlivých knih byla podhodnocená a neodpovídala náročnosti materiálu, na příkladu Priscianovy *Ars maior*, na niž byly v Paříži určeny pouhé dva semestry (tj. dvakrát 60 dní).

29 Jedná se například o rukopisy řady N Rečkovy koleje a řad H až K knihovny Nacionis II, viz *Catalogi librorum vetustissimi universitatis Pragensis*, s. 46–47, 144–145. Na první pohled je početně nejvíce zastoupen Priscian a komentáře k němu, což odpovídá zakotvení této učebnice ve statutech.

30 Kavka, „Organisace studia,“ s. 13.

31 Šmahel, „Fakulta svobodných umění,“ s. 115.

neodpovídá zcela bez výhrad. Lze samozřejmě argumentovat, že prameny ke studiu gramatiky a další učební příručky se nedochovaly. Další možností je ovšem to, že gramatika se na pražské univerzitě nezkoušela proto, že úroveň znalostí studentů na artistické fakultě byla oproti jiným západoevropským univerzitám nižší, nebo přinejmenším jiná. Přijmeme-li předpoklad, že Hus ve svých promočních proslovech chtěl efektivně zapůsobit na své publikum, a proto sáhl po materiálu studentům dobře známém, jako reálný se jeví výše uvedený dojem, že Hus vybíral svůj citační arzenál z materiálu určeného pro elementární studium latiny. To by také odpovídalo argumentu M. C. Woods, která na příkladu příručky *Poetria nova* ukázala její rozdílné využití ve výuce na italských a na středoevropských univerzitách: V Itálii byla *Poetria nova* užívána na všech úrovních vzdělávacího systému a rozdíly mezi jednotlivými stupni pokročilosti lze poznat na základě přítomnosti či absence interlineární glosy, hustoty či komplexity marginálního komentáře, případně neformálního tónu určeného pro mladé studenty oproti formálnějšímu výkladu určeného studentům pokročilejším.³² Ve střední Evropě byla *Poetria nova* předmětem regulární univerzitní výuky, ovšem zdejší studenti měli s latinou větší problémy. Proto často docházelo k tomu, že zatímco se potýkali se základním porozuměním latinskému textu, museli se zároveň vypořádat i s pokročilejší a teoretičtější rétorickou naukou obsaženou v komentářích. Woods tuto situaci lakonicky charakterizuje tak, že ve střední Evropě měli někteří studenti problémy s latinou, ale zároveň se pokoušeli studovat Aristotela.³³ Skutečnosti, že na středoevropských univerzitách byly často čteny i jednoduché školní texty, si všimla i řada dalších badatelů. S tím je ve shodě i další materiál citovaný v Husových proslovech.

Pražská lektura pro mírně pokročilé

Bylo již řečeno, že po zvládnutí úplných základů latiny si středověcí studenti své znalosti upevňovali na obecně známých a jednoduchých textech. Fakt, že v Husových rekomendacích jsou speciálně četné narážky na morální témata z Catonových *Distich* a Avianových bajek, tedy může implikovat stupeň mírné pokročilosti studentů pražské artistické fakulty: přes třináct procent všech identifikovaných citací v Husových rekomendacích tvoří přímé citáty ze sbírky *Disticha Catonis*; k tomu je ovšem nutno připočítat i další citace obecně známých rčení, která ve středověku kolovala pod dalšími jmény či v rámci jiných sbírek (zařazených např. do Waltherova soupisu středověkých proverbí a sentencí) a která bývala jen varian-

32 Woods, *Classroom Commentaries*, s. 163–169. K posunu v pedagogické funkci *Poetria nova* v italském renesančním prostředí viz také Robert Black, „Between Grammar and Rhetoric. *Poetria nova* and Its Educational Context in Medieval and Renaissance Italy,“ in: *Le poetriae del medioevo latino. Modelli, fortuna, commenti*, ed. G. C. Alessio – D. Losappio, Venezia 2018, s. 45–68.

33 Woods, *Classroom Commentaries*, s. 169.

tou Catonových dvojverší – dohromady totiž tato skupina odkazů tvoří více než pětinu všech citací, což už je zastoupení dost vysoké. Samotné odkazy na Avianovy bajky nejsou příliš početné, Hus na ně přímo odkazuje pouze ve dvou svých raných projevech, v obou případech se ovšem jedná o tytéž rozsáhlé příklady o vztahu učitele a žáka.

Po zvládnutí základní gramatiky byl ve výuce využíván také soubor textů nazývaný *Liber Catonianus*, nebo také *Sex auctores*, nazvaný podle toho, že se jednalo o skupinu šesti (s jedinou výjimkou) pozdněantických textů.³⁴ Tento soubor se etabloval jako doporučená školní četba v průběhu 12. století, kdy došlo k znovuobjevení zájmu o antické autory a jejich intenzivnějšímu studiu. Obsah souboru byl poměrně dlouho neměnný: výběr zahrnoval vedle již zmíněných Catonových *Distich* a Avianových bajek tzv. Theodulovu Eklogu, Maximianovy Elegie a texty Claudiana a Statia. Catonova morální dvojverší byla nesmírně populární během celého středověku a byla často překládána do vernakulárních jazyků a díky tomu jako jediný z textů tohoto souboru zůstala v užívání i po konci středověku. Tzv. Theodulova Ekloga (*Ecloga Theoduli*) byla jediným středověkým textem v souboru této školní četby: jedná se o dílo anonymního autora 10. století sepsané formou dialogu mezi pohanskou lží a křesťanskou pravdou, které sloužilo jako užitečná encyklopedie mytologických a biblických témat a pochopitelně k upevnění křesťanské morálky. K zásadnější obsahové proměně sbírky došlo počátkem 14. století, kdy byly čtyři z uvedených textů nahrazeny materiálem, který více odpovídal dobovým křesťanským ideálům a v užívání zůstaly pouze texty Catona a Theodula. Kritice křesťanských autorů neušly zejména poetické texty tohoto souboru a často zaznívala volání po jejich náhradě nejen za morálnější, ale především aktuálnější a srozumitelnější učební texty. Do konce 14. století byla sestavena nová antologie, která kolovala pod názvem *Auctores octo* a která v Evropě zůstala v užívání až do 16. století.³⁵ Do souboru *Auctores octo* byl zařazen text o morálce zvaný *Facetus*, dále tzv. *Cartula* o světské marnivosti, parafráze biblické knihy *Thobias* od Matouše z Vendôme, *Liber parabolarum* Alana z Lille, Ezopovy bajky a pojednání o víře a ctnosti *Floretus*. Hus z těchto „nových“ textů častěji cituje tři: tzv. *Facetus* o morálce, knihu přirovnání Alana z Lille a text nazývaný *Cartula* o marnosti světa. Alanovu oblíbenou sbírku přirovnání ve formě morálních metaforických dvojverší (*Liber parabolarum*) Hus cituje v sedmi rekomendacích celkem patnáctkrát, často i delší úseky. Obecně morální výroky tzv. *Faceta* zde najdeme v obou verzích, které ve středověku kolovaly pod různými incipity, a to v sedmi rekomendacích na osmi místech – s jedinou výjimkou se ovšem jedná pouze o jednotlivé veršíky. Oblibu tohoto textu v Evropě potvrzují četné překlady do národních jazyků, což ale pro

34 Nicholas Orme, *Medieval Schools from Roman Britain to Renaissance England*, New Haven – London 2000, s. 97–105.

35 Orme, *Medieval Schools*, s. 100–101.

bohemikální prostředí zatím nebylo potvrzeno.³⁶ Verše ze skladby o pohrdání světem (tzv. *Cartula*) Hus uvádí ve třech proslavech, z nichž v jednom případě jde dokonce o téma textu. Nejen kvůli stejnému incipitu bývá tento text zaměňován za slavnou báseň Bernarda z Morlas (z Cluny), který ve 12. století napsal často citovanou skladbu *De contemptu mundi* (v současnosti proslavenou spíše románem *Jméno růže* Umberta Eca, který si titul svého románu vypůjčil právě od Bernarda z Morlas). Dohromady jsou všechny tři uvedené texty citovány na 30 místech, což v celkovém úhrnu citací tvoří téměř 10 procent. Husův výběr autorit tedy reflektuje pozdněstředověkou obměnu školní četby v souboru zvaném *Liber Catoianus*.

Pokud jde o text nazývaný podle svého incipitu *Cartula* či *Chartula*, který ovšem koloval i pod názvem *De vanitate mundi* (O marnivosti světa) či *De contemptu mundi* (O pohrdání světem), máme konkrétní doklad zajímavé recepce i z bohemikálního prostředí. Jak bylo uvedeno, Hus si z něj mj. zvolil téma pro rekomendaci *Quere bonos mores*. Tato skladba se i s komentářem dochovala přinejmenším ve dvou pražských univerzitních rukopisech, které – jak o tom svědčí jejich komentované znění – byly užívány při výuce.³⁷ Rukopis dnes uložený v pražské Národní knihovně pod signaturou III G 12 pochází z přelomu 14. a 15. století a patřil jedné z univerzitních knihoven, a právě odtud jej mohl Hus znát. Interlineární komentář v tomto rukopise napovídá, že se pravděpodobně jedná o studentský zápis – často vynechaná či sporadicky komentovaná místa mohou prozrazovat, kdy student na přednáškách lehce pospával, nebo kdy zcela absentoval. Druhý rukopis patřil klášteři augustiniánů kanovníků v Třeboni a obsahuje různá excerpta ze školní četby určené pro mírně pokročilé (mj. z *Poetria nova*, Maximiana, Faceta a dalších).

Praktické rady chlapcům o tom, jak se chovat, pronikaly do školských příruček ve zvýšené míře již od 12. století. Tento stále vzrůstající trend byl ve školském kontextu reflektován příručkami zaměřenými na praktické etické poučení, které podávaly nejen texty jako *Cartula*, *Facetus*, či Alanova *Přirovnání*, ale i řada dalších. Právě v nich se odráží lokální specifika a pro výzkum nejen nižšího školství mohou skýtat cenný materiál. V Husových rekomendacích tak často najdeme i řadu textů, které mají uvedený morální náboj a které je možné s jistou nadsázkou označit také jako texty pro mírně pokročilé.

Jedním z takových textů je skladba s názvem *Rudium doctrina* (Nauka nevzdělaných či Prvouka). Tato veršovaná příručka, označovaná také jako *Quinque claves sapientiae* (Pět klíčů moudrosti), se užívala pro výuku latiny na základním stupni,

36 Michal Dragoun – Kateřina Voleková, „Fragmenty českého překladu básně *Facetus*,“ *Acta Musei Nationalis Pragae. Historia litterarum* 65, 1–2, 2020, s. 19–20.

37 Na oba rukopisy (III G 12, XI C 4) upozorňuje již Anežka Vidmanová, „Báseň *De omni statu mundi*,“ *Listy filologické* 111, 2, 1988, s. 94, kde argumentuje, že Bernardova skladba *De contemptu mundanorum* mohla inspirovat i vznik básně *De omni statu mundi*, již v této studii zpřístupňuje.

kde si s její pomocí žáci rozšiřovali slovní zásobu.³⁸ Jedná se o oblíbenou učebnici z přelomu 12. a 13. století vypočítávající pět klíčů, které žákům odemknou brány moudrosti (konkrétně je to častá četba, dobrá paměť, ustavičné pátrání po neznámém, úcta k učiteli a pohrdání bohatstvím). Tento dobře srozumitelný text tedy kromě jazykových kompetencí měl za cíl i poučovat o vhodném způsobu života, a žáky tak připravovat na další studium i život. Jeho oblíbenost dokazuje i řada dochovaných kopií, z nichž většina jsou exempláře učitelské, jak lze dovodit z komentářů obsahujících přípravu na výuku (např. interlineární glosy s vysvětlivkami, poznámky k pořadí veršů apod.). Jako vhodnou četbu pro školní mládež ji doporučoval i bamberský učitel Hugo z Trimbergu ve svém pojednání *Registrum multorum auctorum* z roku 1280, kde se pokusil nově strukturovat „povinnou“ školní četbu. Inovativní byla struktura Hugonovy příručky v tom, že tehdy tradiční školní autory rozdělila do nového systému podle různých úrovní pokročilosti a s ohledem na etický aspekt vzdělávání a rozšířila seznam o vlastní výběr moderních autorů.³⁹ Učebnice *Rudium doctrina* byla zařazena mezi tzv. menší autory (*minores*) určené pro základní pokročilost. Hus tuto učebnici cituje ve třech rekomendačních proslovech celkem šestkrát, ale odvolává se na ni i v dalších svých dílech (např. v kazatelských textech – v české *Postile* i latinských *Collectech*). V bohemikálním prostředí se nejedná o neznámý text – citoval jej už Husův promotor Jan z Mýta, Hus jej ovšem užívá častěji. Ve všech případech citovaných Husem jde o obecné morální pobídky, o úctu k učiteli i o tom, jak se mají chovat žáci, aby učitele udržovali v dobrém rozpoložení, a dosáhli tak lepších výsledků.

Stejný etický náboj měl i text *De disciplina scolarium* (Školská výchova) ve středověku tradičně připisovaný Boethiovi, který pedagogicky cílil na mladé studenty v základním stupni vzdělávání.⁴⁰ Neznámý autor jej napsal pravděpodobně v Paříži či Oxfordu v rozmezí let 1230–1240 a s využitím Boethiovy nezpochybnitelné autority přenesl obraz univerzit do doby Boethiovy současnosti, čímž přispěl k legitimizaci tehdy stále nově se etablujícího univerzitního prostředí.⁴¹ Boethius zde jako laskavý i zábavně sarkastický učitel poskytuje začínajícím studentům praktické rady a neostýchá se při tom využívat lechtivých narážek i humorných dvojmyslů. Pro středověké učební texty nebylo neobvyklé využití sexu, násilí či nejrůznějších morálních prohrěšků jako pedagogických prostředků při výchově mladíků.⁴²

38 *Rudium doctrina (Quinque claves sapientiae)*, ed. A. Vidmanová-Schmidtová, Leipzig 1969; k bohemikálnímu rozšíření této příručky viz Anežka Vidmanová, „Ze středověké školy,“ in: *Laborintus. Latinská literatura středověkých Čech*, Praha 1994, s. 118–123.

39 *Medieval Grammar and Rhetoric*, s. 657–658.

40 Pseudo-Boèce, *De disciplina scolarium*, ed. O. Weijers, Leiden 1976.

41 Brooke Hunter, „Imagining the University: Boethian *translatio studii* in *De disciplina scolarium*,“ *Carmina Philosophiae* 25, 2016, s. 25–46.

42 Brooke Hunter, „Boethian Humor and the Pseudo-Boethian *De disciplina scolarium*,“ *Viator* 46, 1, 2015, s. 161–179.

Ze skeptického kritika intelektuálního úpadku své doby, jak jej znali čtenáři *Consolatio philosophiae*, se tedy Boethius ve *Školské výchově* stal optimistickým učitelem, který budoucnost vzdělávání vidí nadějně. Toto jemné vylepšení reálného Boethia se ukázalo jako velice atraktivní a trvalé, a středověký Boethius tak mohl po staletí zůstat jednou z nejdůležitějších autorit vzdělávacího systému pro nejméně čtyři ze sedmi svobodných umění. Dokládá to mimo jiné i anglický gramatik William Wheteley, který ve svém komentáři k *De disciplina scoliarium* sepsaném ve 14. století označil Boethia dokonce *prospiciens*, tedy právě jako někoho, kdo do budoucnosti hledí s nadějí.⁴³ S užitím tohoto komentáře se setkáme nejen v oxfordských doporučeních z počátku 14. století, ale o století později jej cituje v determinaci *Forcia adversis* i Hus. Životnost „reformovaného“ Boethia tedy dokládají nejen statuta pražské univerzity, které *De disciplina scoliarium* uvádějí jako jednu z přednášených knih, ale tento Pseudo-Boethius se zdá být vděčným pramenem i Husových promočních řečí. Hus jej cituje celkem sedmkrát ve dvou doporučeních, vždy ovšem pouze několik málo veršů či nepřímých narážek.

Od 14. století se oblíbenou školní četbou nejen v bohemikálním prostředí stala *Elegie* Jindřicha ze Settimella z druhé poloviny 12. století. Hus autora označoval jako Chudý Jindřich (*Pauper Henricus*), jak bylo ve středověku obvyklé, a obracel se k němu v obecně morálních kontextech, například jak se usilovné studium zračí ve výrazu tváře, jak je těžké poznat ctnostného muže, kdy je potřeba trpělivě snášet nesnáze, že člověk nesmí být líný a že musí dát pozor, na koho být laskavý a na koho přísný. Celkem jej cituje osmkrát ve čtyřech projevech a za pozornost stojí, jak kreativně Hus využil Jindřichovy verše v determinaci *Forcia adversis*.

V celkovém součtu se tři posledně uvedené texty v Husových doporučeních objevují na více než dvaceti místech a tvoří tak téměř sedm procent ze všech citovaných autorit. Dohromady s texty, označenými zde v nadsázce jako lektura pro mírně pokročilé, tedy tvoří přes čtyřicet dva procent veškerých autorit citovaných Husem ve zde přeložených doporučnických projevech. K textům, které lze považovat za materiál určený pro mírně pokročilé, by ovšem bylo potřeba připočítat i další pojednání z oblasti obecně morální filozofie, která ve středověku kolovala v rámci rozličných sbírek a florilegií, jako jsou např. Aristotelovské autority (*Auctoritates Aristotelis*), Senekovy či jemu přičítané texty a excerpta, kterých se v tomto souboru vyskytuje dalších pět desítek, tj. celkem patnáct procent. Dohromady tedy tyto texty tvoří přes polovinu uvedených citací (konkrétně přes padesát osm procent), což už je počet pozoruhodný.

43 Hunter, „Imagining the University,“ s. 38.

Závěr: realita a topika

Vysoký výskyt autorit, které byly určeny spíše pro mírně pokročilé studenty a které Hus v hojně míře v rekomendacích cituje, je zajímavý a bude potřeba zjistit, zda se jedná o specifikum artistických fakult, nebo konkrétně o pražskou zvláštnost. V rekomendacích pronesených například na lékařské fakultě v Perugii v polovině 14. století je zhruba šedesát procent citovaných autorit převzato z antických autorů a zbytek z lékařsko-filozofických autorit.⁴⁴ Jedná se sice o projevy pronesené na jiné fakultě a při doktorských promocích, tedy promocích studentů pokročilejších, rozdíl je to ovšem markantní. V teologických inepcích se osobnost řečníka či alespoň jeho aktuální nálada a rozpoložení projevovaly do značné míry.⁴⁵ S ohledem na slavnostní ráz aktu a skutečnost, že řečník mluvil sám o sobě a završoval vlastní kariéru, je to pochopitelné i očekávatelné. V případě artistických determinací a inepcí – tedy situací, kdy učitel prezentuje své žáky – je tento předpoklad ovšem komplikovanější. Lze sice očekávat, že promotor bude vycházet ze skutečných zážitků a reálií, ale může se jednat i o zkušenost nepřímou a zprostředkovanou. Ukazuje se to například v Husových narážkách na lenost: několik svých žáků Hus varuje před dlouhým spánkem a lenošením. V roce 1400 tak nazývá Martina Kunšova z Prahy lenochem (*Veniat cuculus*); v roce 1401 varuje Mikuláše z Jistebnice i Mikuláše z Miličína před dlouhým spánkem (*Quere bonos mores*); v roce 1405 chce raději pomlčet o podobných neřestech Zdislava ze Zvířetic (*Quere quid sit virtus*); a tu stejnou narážku činí i v roce 1409 při determinaci Jana z Příbramě (*Forcia adversis*). Ze zachovaných zpráv víme, že mezi léty 1396 (kdy se po zisku mistrovství musel Hus odstěhovat z koleje) a 1402 (kdy se stává správcem Betlémské kaple a stěhuje se na příslušné místo) u Husa bydlelo několik studentů, jak to bylo tehdy obvyklé.⁴⁶ Platí to pro oba zmíněné Mikuláše, ale Martin Kunšův z Prahy u něj nebydlel, protože měl v Praze byt – a zrovna v jeho determinaci Hus důvtipně využívá osobních narážek a obšírně popisuje, jak se Martin ráno loudá a odmítá vylézt z postele. Pravděpodobnost, že všichni Husovi žáci byli líní a chodili pozdě na hodiny, tedy sice existuje, zůstává ale otázkou, nakolik je velká. Některé narážky, které Hus ve svých rekomendačních projevech využil, si mohl pamatovat ze svých studijních let. Například zmínku o nestálosti bílé barvy z Vergiliových *Zpěvů pastýřských*, kterou uvádí v rekomendaci bakaláře Martina z Kunšova roku 1400 (*Veniat cuculus*), najdeme již v promluvě Husova učitele Jana z Mýta, když determinoval v roce 1393 Jana z Litoměřic.⁴⁷ Stejně tak popisy vzhledu kandidátů byly do znač-

44 Schlam, „Graduation speeches of Gentile da Foligno,“ s. 110–111.

45 Nancy K. Spatz, „Imagery in university inception sermons,“ in: *Medieval sermons and society: cloister, city, university*, ed. J. Hamesse, Turnhout 1998, s. 340–341.

46 Bartoš, „Hus jako student a profesor,“ s. 15–16.

47 Rekomendaci s názvem *Oportet equa de equis predicari* vydal Ryba, in: *Promoční promluvy mistrů artistické fakulty*, s. 15–26, zmínka na s. 24.

né míry topické: neměli bychom si proto příliš realisticky představovat Václava ze Sušice (*Fulget virtute modestus*) či neznámého kandidáta z incepte *Proice omnia ista*, jejichž fyzické přednosti Hus líčí téměř obdivně, a to mj. proto, že velice podobná vylíčení fyzické krásy najdeme zase v pozdějších rekomendacích.⁴⁸ S lítostí tedy musíme čtenáře varovat, aby Husovu historku o tom, jak si jeden z jeho studentů nabíral v hospodě pivo rukou (*Proice omnia ista*), nebrali stoprocentně vážně, byť je to představa zábavná. Pobavit přítomné byl ovšem promotorův záměr, a to se Husovi jistě podařilo.

Závěrečný dojem z četby Husových promočních promluv proto spíše potvrzuje konstatování Anežky Vidmanové, že nízká úroveň základního školství v českém prostředí se zrcadlila i v Husových latinských spisech.⁴⁹ Fakt, že Hus ve svých rekomendačních projevech používal materiál určený pro elementární studium, může dokládat nízkou znalost latiny v kontextu pražské univerzity. Ve světle výše uvedené je tedy možné, že Husův styl vycházel vstřícně úrovni studentů promovaných na pražské artistické fakultě. Anežka Vidmanová také vyjádřila názor, že Husovy promoční řeči nijak nevyčníkají nad ostatní promoční promluvy pronesené v tomto období v Praze.⁵⁰ Než se budeme moci rozhodnout, nakolik jsou jednotlivé rekomendace žánrově specifické a nakolik osobité, bude potřeba podrobnějšího srovnání. V každém případě sledování lokálních specifik jednotlivých univerzit a fakult často přináší zajímavé drobnosti, které mohou mít v širším kontextu větší význam, než se na první pohled může zdát.

48 Svědectví o tom přináší Vidmanová v Hus, *Positiones*, s. 244, kde odkazuje na rekomendaci, kterou proslovil Řehoř Lvův z Prahy při incepti Václava Mírovc v roce 1408.

49 Anežka Vidmanová, „Středolatinšské čítanky ve světle textové kritiky,“ in: *Laborintus. Latinská literatura středověkých Čech*, Praha 1994, s. 127.

50 Hus, *Positiones*, s. 221.